

Ojämlighet är inte orättvisa!

Sammanfattning: Det är en utbredd uppfattning att jämlikhet och rättvisa är samma sak. Denna artikel ifrågasätter det perspektivet och hävdar att rättvisa är att få vad man förtjänar, och har rätt till - inte att få lika mycket som alla andra. Och det är rättvisa som är kapitalismens verkliga försvar.

Det finns en, dessvärre utbredd, uppfattning att skillnader (i företrädesvis inkomst och förmögenhet) mellan människor är av ondo. I de flesta undersökningar som sker av samhälleligt välstånd ger det positiva poäng om inkomstskillnaderna är små. Inom politiken finns det ingen som ifrågasätter att det är statens uppgift att fördela inkomster mellan människor. Slentrianmässigt används i media begreppet rättvisa som liktydigt med att alla har samma inkomst.

Oförenligt med frihet

De flesta förespråkar inte total utjämning. Men att erkänna utjämning som ett värde över huvud taget innebär att man är beredd att inskränka människors frihet. Det finns alltid ursäkter för ytterligare politisk intervention. Fördelar man inkomster precis lika, så upptäcker man att köpkraften varierar med bostadsort. Dessutom finns en massa mer svårämbara faktorer i livskvaliteten, där man kan tvista i det oändliga om värdet av utsikt contra värdet av att bo nära till allt, speciellt om värderingen ska vara lika för alla. Egentligen är alla skillnader mellan människor borta endast i graven. Så länge vi lever finns således oändliga ursäkter för staten att inskränka vår frihet.

Att friheten med nödvändighet måste inskränkas visas bl a av Harvardfilosofen Robert Nozicks exempel med basketbollspelaren Wilt Chamberlain. Utgångspunkten är en "ideal fördelning", enligt någons kriterium. Sedan skriver Wilt Chamberlain ett kontrakt där han får 25 cent för varje åskådare som ser honom spela. Eftersom många finner nöje i att se Wilt spela så kommer en miljon besökare under säsongen, Wilt tjänar 250.000 \$.

Denna nya fördelning har uppstått helt frivilligt. Alla som gick på Wilts matcher gjorde det för att de hade större nytta av upplevelsen, än av pengarna de betalade. För att upprätthålla den ursprungliga fördelningen måste staten antingen förbjuda frivilliga uppgörelser av den här typen, eller så måste staten iderligen stjäla folks pengar för att fördela om dem från den som förtjänat dem till någon annan. Frihet är således oförenligt med utjämnings- eller fördelningspolitik.

Tanken bakom utjämning

Vad innebär det då att hålla utjämning som ett värde? Märk väl att det inte i sig innebär en omsorg om att någon ska få det bättre. Om någon som har det bra i något avseende relativt någon annan, får det ännu bättre ses detta som något ont. Om en frisk person går in i en sjuksal där alla har brutet ben skulle det således föreligga ett värde i att bryta benet på denne person, eftersom man då utjämnat villkoren personerna emellan.

Vissa utjämningstänkare hade gått med på att den friska personen hade fått behålla sitt ben, men bara på villkor att han ägnade hela sitt liv åt att passa upp på patienterna. Hade den friske på något sätt levt för sin egen skull och ägnat sig åt något som inte hjälpte patienterna, så hade de krävt att även hans ben skulle brytas. Detta och intet mindre är essensen bakom de fördelningsläror som höljs i så fina skrudar att de till och med kallas rättvisa.

Läran höljs förvisso i andra skrudar också. Den ledande av utjämningstänkarna, John Rawls, även han Harvardfilosof, menar att man bara får frånga en helt jämlik fördelning om det gynnar de svagaste. Men han applicerar inte sin lära på exempel som ovan. Staten får inte bryta benen på folk, det är för direkt och obehagligt till och med för Rawls. Det som ska stympas är mer abstrakt och mindre blodigt - i varje fall på papperet. Det handlar om resultatet av vårt tänkande och vår produktiva verksamhet - vår inkomst. Principen är dock exakt densamma som i ovan nämnda exempel. De vill omfördela våra kroppsdelar genom att förbjuda utnyttjandet av dem - speciellt hjärnan.

Argumenten för utjämning

Varför har då en sådan lära några förespråkare över huvud taget? Argumentationen bygger på att människor inte föds till självständiga individer, utan vi föds med någon form av arvssynd. För att återgå till Rawls, så menar han att vår arvssynd beror på att vi föds olika. Det är denna naturens nyck som utjämningslärorna vill åt. Argumentet i korthet går ut på att om människor fick välja vilka fördelningsprinciper som skulle gälla i ett samhälle, utan att veta vilka förmågor de skulle ha som personer - så skulle de välja ett samhälle där de maximerade sitt utfall i det sämsta fallet. Samhällets fördelning skulle då ske enligt principen ovan. Den som har skapandeförmåga är för evigt underställd den svages behov. Allt som inte gynnar de svagaste är förbjudet.

För det första kan man invända att människor kanske skulle valt annorlunda. Jag skulle för egen del inte vilja ha ett samhälle där andra människor förslavades under mina behov. Vad Rawls skulle svarat är att detta beror på mina intressen som den individ jag nu är - och där slår han verkligen huvudet på spiken, det beror självklart på mina intressen. Viktigare att konstatera är att det inte handlar om människor i Rawls exempel. Det kan inte finnas något som okunniga beslut (att vi inte vet hur vi kommer att vara kallas att vi fattar beslutet bakom en "okunnighetens slöja") om vilka principer som bör gälla för ett samhälle. Vidare kan en människa inte ha en hum om sina intressen, utan att känna till sina egenskaper.

Det viktigaste är Rawls argument om att en människas specifika egenskaper inte är förtjänta, och att hon därför är underställd andra. En människa har inte förtjänat att få vara frisk, intelligent eller attraktiv - därför är hon skyldig att kompensera andra för att de inte är det. Invändningen emot detta är att de egenskaper en människa råkar födas med är moraliskt irrelevanta. En människas liv är lika okränkbart vare sig hon är sjuk

eller frisk, vacker eller ful, intelligent eller ointelligent. En människa föds som en individ utan moralisk skuld till andra, då hon omöjligen kan ha utfört någon handling av moraliskt värde som försatt henne i denna skuld.

För att en handling ska ha moraliskt värde krävs att det fanns ett val, och att en medveten varelse fattade detta val. Vad utjämnarna vill göra är att ge medfödda egenskaper moralisk relevans, och straffa dem som använder sina gåvor på ett positivt sätt.

I första hand handlar det om att människor med produktiv förmåga ska straffas för att de använder denna. Men produktiv förmåga är ingen automatisk handling. Produktivitet följer av en viljeakt, ytterst viljan att tänka. Viljan att producera är således öppet för alternering, och därför en handling av moraliskt värde. Det är genom produktivitet som människan förbättrar sin situation på jorden. Håller man människans liv som ett värde är produktivitet en moralisk dygd. Utjämnarna vill således bestraffa människor för deras dygder.

Är produktivitet kränkande?

Begår då det produktiva geniet någon oförrätt mot människor med mindre produktiv förmåga genom att utöva sina dygder? Nej! tvärtom. I ett samhälle där människor är fria att producera och bedriva handel kommer det materiella värdet av ens möda att höjas av alla de produktivitetshöjande uppfinningar som de mest intelligenta, uppfinningsrika och produktiva ibland oss har försett oss med. En utomordentlig illustration ges av filosofen och författarinnan Ayn Rands "fördelningspyramid", som förtjänar att citeras:

"I proportion till den mentala energi han lagt ner, erhåller den som skapar en ny uppfinning bara en liten andel av sitt värde i form av materiell ersättning, oberoende av vilken förmögenhet han samlar, hur många miljoner han tjänar. Men den människa som arbetar som portvakt i en fabrik som utnyttjar uppfinningen, mottar en enorm ersättning i proportion till den mentala ansträngning hans jobb kräver av honom. Och detsamma är sant om alla människor däremellan, på alla nivåer av ambition och förmåga. Mannen i toppen av den intellektuella pyramiden bidrar mest till alla dem under sig men får ingenting utom sin materiella betalning, får ingen intellektuell bonus att lägga till värdet av sin tid. Mannen på botten som, om han lämnades åt sig själv, skulle svälta i sin hopplösa oduglighet, bidrar inte med någonting till dem över honom men mottar bonus från alla deras hjärnor. Sådan är 'konkurrensen' mellan de intellektuellt starka och de intellektuellt svaga." (Och Världen Skälvde, s 1331)

Idéer kan således på den fria marknaden spridas så att de förbättrar alls vår situation. Allas vår produktivitet ökar markant tack vare de uppfinningar som tänkts ut. Själv skriver jag denna artikel på en ordbehandlare, och ni läser den tack vare modern tryckarteknik. Förbättringen ifrån papper och penna, eller till och med ifrån hållristningar, kan jag tacka de bästa intelligenserna i världen för. I proportion till värdet av deras uppfinningar är deras inkomster i sanning en bråkdel.

Det förtjänar att upprepas att tänkaren inte bara är den ursprunglige uppfinnaren. För att känna igen en uppfinnings vinstpotential och investera pengar i den, organisera produktionen av varan så effektivt som möjligt, finna på nya användningsområden för gamla uppfinningar eller organisera arbetsordningen så effektivt som möjligt - till allt detta krävs tänkande och produktiv kompetens. Innovationer kan ske på alla områden

inom produktionsprocessen. Kapitalisten, spekulanten, marknadsföraren, arbetsledaren och arbetaren kan genom nydanande tänkande förbättra den produktiva processen. Det är möjligt att förverkliga sin produktiva potential i alla skeden av produktionen. Men utan uppfinningar blir det inga nya produkter, affärs-, investerings-, eller arbetsmöjligheter.

Kapitalismens rättfärdigande

Vad säger detta om frihetens och kapitalismens rättfärdigande? Kapitalismens rättfärdigande handlar om rättvisa. Rättvisa handlar om att behandla människor som de förtjänar. Om någon förtjänar betalning genom att utföra tjänster åt oss, så är deras betalning just förtjänst. Det är produktiva genier som gjort oss de största tjänsterna, genom att se till att vår produktivitet och därmed vår egen förtjänst ökar. Det är vi, folkflertalet, som är bjudna på inkomster - inte de produktiva genierna, vilka summer de än tjänar. Vad utjämnarna vill göra är mer än att bestraffa ett dygdigt beteende. De vill bestraffa ett dygdigt beteende som gynnar oss alla.

Rättfärdigandet av frihet och kapitalism bygger inte på att det nödvändigtvis är det bästa för de svaga. Sant är att friheten höjer alls vår produktionsförmåga, och belönar utövandet av denna. Det kapitalistiska systemet förbättrar vår prestation. Men för den som vill ha inkomster garanterade utan motprestation, exempelvis genom att rösta sig till inkomsterna, är systemet en försämring. Detta är andra sidan av rättvisans mynt.

Inte heller är kapitalismens rättfärdigande att de människor som är produktiva får sin högre lön på nåder, som incitament för att fortsätta producera eller locka andra att göra det. Det är förvisso sant att löner och vinster fungerar på detta sätt. Men den lön eller profit man erhåller på en fri marknad är först och främst en belöning för det arbete man utfört. Lön och profit är något man förtjänat och har rätt till - inte något man tillerkänns av andra för att det gynnar dem.

Välfärdstaten och utjämningen

Som vi har sett är livet ingen tävling där människor är inbegripna i ett allas krig mot alla för sin överlevnad. Vi tjänar enormt på att andra människor får utnyttja sin frihet att tjäna pengar efter bästa förmåga. Rikedom är inte något som slumpvis regnar över oss. Den förtjänas genom produktivt arbete, som andra sätter värde på, och är ytterst våra möjligheter att leva här på jorden.

Ändå är det metaforen om livet som en tävling som ligger bakom de flesta kraven på utjämning. Några "tar för sig" av samhällets rikedomar, vilket bevisas genom att de har större rikedomar än andra. Grupper ställs emot grupper, klassikern är arbetare mot kapitalister. Men i välfärdstaten är i stort sett varje grupp inbegripen i att kräva pengar av varandra, med staten som ombud. Genom utjämningsläran räcker det med att visa på någon skillnad för att kravet ska verka legitimt. Hur skillnaden uppstod är ointressant.

De första som offras i en sådan gruppkonkurrens är de bästa inom varje grupp. Om exempelvis kravet på att arbetarna skulle överta ägandet av fabriken gick igenom, så skulle de första att förslavas vara de dugligaste arbetarna. Det skulle få hålla produktionen uppe, men utan att få någon större del av resultatet. Likaså är det knappast de dugligaste kvinnorna eller invandrarna som är i behov av kvotering, de får snarare dras med oförtjänt tvivel på sin kompetens. Skillnaderna i förmåga raderas ut

som urvalsinstrument för förtjänst. I dess ställe träder ålder, klass, kön eller ras. På detta sätt förverkligar välfärdsstaten utjämningsideal.

De starka och de svaga

Vad som också bör förkastas i sammanhanget är den vanliga uppdelningen i 'starka' och 'svaga', som oftast används av utjämningsförespråkare (dock ej Rawls) utan vidare kännetecken. Detta är en oväsentlig definition som under begreppet 'starka' försöker koppla samman tänkande och produktiva människor med hänsynslösa våldsverkare, plundrare och diktatorer. De ena är starka i betydelsen produktiva och uppfinningsrika, alltså levnadsdugliga. De andra är starka i den fysiska betydelsen, men måste stjäla värden av andra för att upprätthålla sina liv.

Bland 'svaga' finner vi tänkande och produktiva människor, vars specifika förmågor inte tar dem speciellt långt. Dessa är i högsta grad livsdugliga, fast på en annan produktionsnivå. I hopkopplade med dessa finns alla de som inte vill skapa eller arbeta och som kräver att andra ska göra det åt dem. Alla människor, oavsett intelligensnivå och andra medfödda faktorer, ställs inför samma moraliska val, att tänka och producera efter bästa förmåga eller inte. I ett kapitalistiskt samhälle belönas man också för utövandet av denna dygd.

Det är genom denna grumliga distinktion som vänstern försöker beskylla anhängare av fri kapitalism för att vara ute efter samma samhälle som fascister. Fascisterna hyllar och belönar våldet och den starke plundraren. Kapitalismen hyllar och belönar tänkandet och den produktive innovatören. Skillnaden är lika milsvid mellan människoidealen, som mellan samhällssystemen: förstöraren i det totalitära samhället, eller skaparen i det fria samhället.

Som framstegsanshängare kan man säga att marxismen ville kedja skaparen i det totalitära samhällets bojar (fast kapitalisten, den som sår vinstmöjligheter i uppfinningarna, skulle utrotas), vilket är samma taktik som utjämnarna nu använder sig av. Men det är ändå inte riktigt samma sak. Marx har åtminstone hedern av att vilja skapa ett bättre och rikare samhälle. Vad han inte förstod var att det är tänkandet som är produktionens grund, inte det fysiska arbetet.

Avundsjuka som utjämnings drivkraft

Utjämnarna vill inte uppnå ett rikare samhälle. I alla fall inte ett sådant samhälle som låter de som skapat välståndet behålla sin materiella del av belöningen. Vad är grunden till detta? Ett missförstånd av hur välstånd skapas? Nej, det är just insikten om att det krävs ett visst mått av frihet för att produktion och framåtskridande över huvud taget ska vara möjligt, som får Rawls att gå med på att inkomstskillnader över huvud taget ska få finnas. Grunden är något så vidrigt och futtigt som avundsjuka.

"Fattigdomen fördrages med jämnmod då den delas av alla.", sade en gång Ernst Wigforss, ledande socialdemokrat. Armod och svält, sjukdomar och sanitära obekvämligheter blir alltså bättre för att de drabbar alla! Kan hatet mot människans förmåga att leva på jorden uttryckas tydligare? Den som finner och visar vägen till förbättring i boendestandard, i klädsel, den som finner bot mot sjukdomar, den som förbättrar vår produktionskapacitet, han ska inte lönas för detta, han ska straffas. Varför? Därför att andra inte föddes likadana som honom. Hans förmåga sticker i deras avundsjuka ögon. Med välståndet som skapas kan man fördrå - men inte med att den

som visade vägen lönas för detta!

Det värde som Wigforss och kompani ser i utjämningen är förstörandet av människors produktiva förmåga. De ser hellre mänskligheten gå under i enad fattigdom, än att någon reser sig ur kollektivet och visar vägen. Rawls ser också ett värde i denna förstörelse. Men han erkänner storsint att den som så önskar ska tillåtas visa på nya vägar på det att de erkänner sin eviga underkastelse under de oförmögna behov. Produktiva genier tillåts att leva och verka så länge de lever som slavar. Frågan är om inte denna stympling av människan produktiva förmåga, och därmed av hennes hjärnkapacitet, är än värre än benbrottsexemplet jag tog innan.

Sammanfattning

Att se utjämning som ett värde är således i bästa fall att blunda för de dygder som krävs för att skapa välstånd på jorden. Detta misstag kan möjligen Marx ha begått då han inte identifierade tänkandet som den grundläggande drivkraften för mänsklig överlevnad. Det är valet att tänka som ligger till grund för varje uppfinning och innovation i världen. Detta val är ett moraliskt val, men dess produktiva konsekvenser beror även på våra medfödda talanger. Den som uppfinner förbättrade produktionsprocesser förbättrar i ett fritt samhälle allas produktivitet, och därför allas välstånd, speciellt de med lägre förmåga.

Tänkare som John Rawls har insett att frihet för människors kreativitet ger högre välstånd. Men de ser ändå ett värde i att bestraffa de bästa förmågorna för att de lever i enlighet med skapande, produktiva dygder. De vill inskränka den frihet som är det enda som krävs för att de bästa av idéer ska komma alla till del i materiellt välstånd. Detta är att sätta värde på förstörelse av den bästa av mänsklig skaparkraft, och det är allt annat än rättvisa. Rättvisa är att behandla människor som de förtjänar. Det minsta vi i rättvisans namn är skyldiga de som utövar sina produktiva dygder på ett framgångsrikt sätt är deras frihet att tjäna sin belöning för detta.

Copyright © 1997-2002 Marknadskraften. All Rights Reserved.

DESIGN AV
MAGIA